

COVID-19 VE SAĞLIK TURİZMİ

COVID-19 AND HEALTH TOURSIM

Ebru BAĞÇI* & Cansu UZUN** & Aziz BOSTAN***

* Öğr. Gör., Beykent Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu,
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Doktora Öğrencisi
TÜRKİYE, e-mail: ebrubagci@beykent.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2763-069X>

** Doktora Öğrencisi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Turizm ABD,
TÜRKİYE, e-mail: cansuuzun_06@hotmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7809-3097>

*** Doç. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
TÜRKİYE, e-mail: azbostan@hotmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8187-3871>

Geliş Tarihi: 29 Mayıs 2020; Kabul Tarihi: 05 Temmuz 2020

Received: 29 May 2020; Accepted: 05 July 2020

ÖZET

Bu, çalışma, yeni tip koronavirüs (Covid-19) (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020) olarak teşhis edilen salgının (pandemi) anlık ve olası etkilerini sağlık turizmi bağlamında değerlendirmek amacıyla hazırlanmıştır. Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman analizi tekniğiyle hazırlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, Dünya Sağlık Örgütü, OECD, T.C. Sağlık Bakanlığı anlık paylaşım verileri, raporları, yayınlanmış ve hakem sürecinde olan makaleler, haberler incelenmiş ve sağlık turizmi kapsamında değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda etkili bir salgın olarak ortaya çıkan Covid-19 tedavi sürecinin proaktif davranışla fırsata çevirme yönünde Türkiye'nin sağlık turizmine olumlu etki yaratacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Koronavirüs, Turizm, Sağlık Turizmi, Salgın,

ABSTRACT

The study was prepared to evaluate the immediate and possible effects of the pandemic diagnosed as a new type of coronavirus (Covid-19) (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020) in the context of health tourism. The study was prepared with document analysis technique, which is one of the qualitative research methods. This is intended, World Health Organization, OECD, T.C. Ministry of Health instant sharing documents, reports, news examined and evaluated within the scope of health tourism. The obtained data in accordance with the Covidien-19 treatment process emerged as an effective opportunity to turn the epidemic proactive behavior towards Turkey's health tourism is expected to have a positive impact.

Keywords: Covid-19, Coronavirus, Tourism, Health Tourism, Pandemic,

1. GİRİŞ

Bireylerin sosyo-ekonomik düzeylerindeki iyileşmelerle birlikte turizm sektörü hem uluslararası hem de ulusal alanda hızlı bir gelişme göstermektedir. Bireylerin yer değiştirme hareketleriyle ortaya çıkan turizm faaliyetleri para dolaşımını da beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla, turizm sektörü hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler açısından son derece önemli sektörlerden biri haline gelmiştir. Turizm sektörünün ödemeler bilançosuna olan katkısı, milli gelire etkisi, iç fiyatlara etkisi, yatırımlara etkisi, devlet gelir ve harcamalarına etkisi, tüm sektörler için olan etkisi, bölgeler arası dengesizliği giderme etkisi ve en önemlisi istihdama katkısı düşünüldüğünde ülke ekonomileri açısından lokomotif bir sektör durumundadır.

Dünya genelinde ve Türkiye özelinde turizm faaliyetleri önemli bir düzeye ulaşmıştır. Dünya turizm örgütü verilerine göre 2019'da dünya dolaşımındaki ziyaretçi sayısı 1,5 milyar aşmış ve dünya turizm gelirleri de 2 trilyon dolara yaklaşmıştır. 2018 yılı verilerinde ise ABD'nin yaklaşık 256 milyar doların üzerinde gelir elde ettiği açıklanmıştır. İspanya ise 81 milyar dolar gelir ile ikinci sırada yer alırken, Fransa 73 milyar dolar gelir ile 3. sırada yer almıştır. Yani ABD, İspanya ve Fransa'nın turizmden elde ettiği toplam gelirinin iki katına yakın gelir etmiştir. Türkiye'ye bakıldığında ise turizm sektöründen elde ettiği 25.7 milyar dolar gelir ile 14.sırada yer aldığı görülmektedir (OECD, 2020).

Dünyada en fazla turist ağırlayan ülkeler sıralamasında, Fransa 89 milyon turist ile birinci, İspanya 83 milyon turist ile ikinci, ABD ise 80 milyon turist ile üçüncü sırada yer almaktadır (UNWTO, 2018:8). Türkiye ise 2018 yılında turist sayısı bakımından 46.7 milyon turistle sekizinci sırada yer almıştır. (DATA, 2020).

Turizm sektörü kırılgan bir yapıya sahiptir. Olumsuz olaylardan negatif yönlü etkilenmesi söz konusudur. Ülkenin güvenlik durumunda yaşanan sorunlar, terör olayları, politik krizler, doğal afetler, ekonomik krizler, çoklu ölümlere yol açan kaza olayları, salgınlar vb., turizm sektörünü olumsuz yönde etkileyen olaylardan bazılarıdır. Covid-19 salgını da bu olaylardan birisidir. Salgının başından itibaren, turizm sektöründe meydana gelebilecek olumsuzluklar "kriz" olarak değerlendirilmiştir. Bakanlık ve sektör temsilcileri sektörde yaşanan bu krizin olası olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak ya da fırsata dönüştürmek amacıyla mümkün olan en hızlı şekilde belirli stratejik planlar çerçevesinde hareket etmeye odaklanmıştır (Köşker, 2017).

Bu çalışma kapsamında, Covid-19 salgınının turizm sektörünü nasıl etkilediği, yaşanan bu krizi turizm sektörünün nasıl fırsata çevirebileceği konusu ele alınmıştır. Covid-19 salgını dünyada bugüne kadar eşi görülmemiş bir şekilde diğer sektörlerde de olduğu gibi turizm sektörünü de etkisi altına almıştır. Bu nedenle çalışmada, Covid-19 salgınının neden olduğu krizin, turizm sektöründe nasıl fırsata çevrilebileceğine yönelik değerlendirmelerde bulunulmuştur.

2. COVID-19'UN DÜNYADA VE TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİMİ

Yeni Koronavirüs Hastalığı (Covid-19), ilk olarak Çin'in Vuhan Eyaleti'nde 2019 yılının Aralık ayının sonlarında, ateş, öksürük ve nefes darlığı gibi solunum yolu belirtileri ile görülmüştür. Bir grup hasta üzerinde yapılan araştırmalar sonucunda da 13 Ocak 2020'de salgın olarak tanımlanmıştır. Covid-19 ilk olarak, deniz ürünleri ve hayvan pazarında bulunan insanlarda tespit edilmiştir. Daha sonra insandan insana bulaşarak, Vuhan başta olmak üzere, Çin Halk Cumhuriyeti'nin diğer eyaletlerine ve diğer dünya ülkelerine yayılmıştır (covid19bilgi.saglik.gov.tr; Erişim trh: 25.05.2020).

Vuhan yerel yönetimi, 11 Ocak'ta virüsün salgına dönüştüğünü ve ilk can kaybını açıklamıştır. Koronavirüs Çin dışında ilk kez 13 Ocak'ta Tayland'da görülmüştür. Akabinde 16 Ocak'ta Japonya'da, 19 Ocak'ta Guangdong'da, 20 Ocak'ta Güney Kore'de, 21 Ocak'ta

Amerika Birleşik Devletleri'nde, 25 Ocak'ta Avustralya, Fransa, Malezya ve Kanada'da, 26 Ocak'ta Brezilya, Yunanistan, Gürcistan, Kuzey Makedonya, Norveç, Romanya ve Pakistan'da, 29 Ocak'ta Orta Doğu Bölgesindeki Birleşik Arap Emirlikleri'nde, 30 Ocak'ta Filipinler ve Hindistan'da, 31 Ocak'ta Rusya, İsveç, Roma ve İspanya'ya, 14 Şubat'ta Mısır'da, 19 Şubat'ta İran'da, 21 Şubat'ta İsrail'de, 25 Şubat'ta Cezayir, İsviçre, Hırvatistan, Avusturya'da ve diğer dünya ülkelerinin yanı sıra 11 Mart'ta Türkiye'de ilk koronavirüs vakası görülmüştür. 15 Mart'ta ise salgının Afrika kıtasındaki 26 ülkeye de yayıldığı bildirilmiştir (Euronews; 04.05.20).

Dünya ülkelerinin neredeyse tamamına kısa sürede yayılan koronavirüsün insandan insana bulaştığı 21 Ocak'ta Dünya Sağlık Örgütü tarafından ifade edilmiştir (WHO, Situation Report-1, 21.05.20). Virüs yayılımını hızlı bir şekilde sürdürürken binlerce kişiyi enfekte etmeye devam etmiştir. Aynı zamanda hayatını kaybeden insan sayısı her geçen gün artış göstermiştir. Bu süre zarfında öncelikli olarak Çin hükümeti Vuhan'ı 23 Ocak'ta karantinaya almış ve kısa süre içerisinde 30'dan fazla eyaletinde de karantina kararı vermiştir (www.gov.cn, 23.01.20). 30 Ocak'ta Dünya Sağlık Örgütü'nün "Uluslararası Kamu Sağlığı Acil Durum" ilan etmesiyle dünya ülkeleri peş peşe sınır kontrolü uygulamalarına geçmiştir (WHO, Situation Report-10, 30.01.20). Türkiye Bilim Kurulu'nun önerisiyle 5 Şubat'tan itibaren Çin'den gelen uçuşlar durdurulmuştur (Koca, 03.02.20). Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu birçok dünya ülkesi Vuhan'daki vatandaşlarını tahliye etmeye başlamıştır. Dünya genelinde enfekte kişi sayısı artmaya devam ederken 27 Şubat'ta Çin dışında onlarca ülkede Covid-19 kaynaklı ölüm raporları bildirilmeye devam etmiştir. Özellikle İtalya tedbirlerinin ileri düzeyde olmaması nedeniyle virüsün en hızlı yayıldığı ülke konumuna yükselmiştir (Milliyet,21.03.20).

Virüsün İran'da da görülmesinin ardından Türkiye sınır kapılarını giriş çıkışlara kapatmıştır. 27 Şubat'ta Suudi Arabistan, Covid-19 nedeniyle umre ziyaretlerini durdurma kararı almıştır. Dünya Sağlık Örgütü 28 Şubat'ta yaptığı bir açıklamada Covid-19 için küresel risk seviyesinin "yüksek" seviyeden "çok yüksek" seviyeye çıktığını ifade etmiştir. 29 Şubat'ta ABD'de koronavirüs kaynaklı ilk ölümün yaşanmasıyla İtalya, İran ve Güney Kore'ye seyahat kısıtlamaları getirilmiştir. Dünya Sağlık Örgütü 11 Mart'ta koronavirüsü küresel salgın (pandemi) olarak ilan etmiştir. Bu tarihe kadar dünya çapında 4 bin 291 can kaybının yaşandığı bildirilmiştir (WHO, Situation Report-51, 11.03.20).

Dünya Sağlık Örgütü'nün salgın ilan etmesiyle birlikte birçok platformda tıbbi, eğitim ve ekonomik alanlarda hızlı stratejiler geliştirilmiştir. Örneğin, Dünya Bankası, koronavirüs ile mücadele eden ülkelere yardım amacıyla yaklaşık 12 milyar dolarlık bir paketin devreye sokulacağını bildirmiştir (worldbank.org., Erişim trh: 24.05.20). Bunun yanı sıra IMF yine salgın kaynaklı mücadeleye yönelik 50 milyar dolarlık kaynak ayrıldığını bildirmiştir (imf.org., 20.05.20). ABD Kongresi salgın nedeniyle zarara uğrayan şahıs ve işletmelere yardım amacıyla 2,2 trilyon dolarlık ekonomik teşvik paketi açıklamıştır (bbc.com, 28.03.20). Türkiye ve İtalya gibi bazı ülkelerde ilk ve orta dereceli okullar ve üniversiteler tedbir amaçlı eğitime ara vermiştir. Türkiye'de Covid-19'un gündeme gelmesiyle birlikte öncelikli olarak yeni pandemi hastaneleri inşa edilmiş ve bu hastanelerin salgından sonraki dönemde de hizmetlerine devam edeceği açıklanmıştır (Sabah,06.05.20). Türkiye'nin kendi ihtiyaçlarını gidermesinin yanında, salgın ile savaşan diğer ülkelere de tıbbi malzeme desteği vermesi uluslararası platformda yankı bulmuştur. Türkiye bu anlamda BBC gibi önemli medya kuruluşlarında yer alan programlarda sağlık sisteminin iyi olduğu konusunda haber olmuştur.

Bazı ülkeler de ve uluslararasıında gerçekleşen sportif faaliyetlerde müsabakalar ve olimpiyatlar durdurulmuştur. 17 Mart 2020 tarihi itibarıyla birçok ülkede kurumlar uzaktan çalışma sistemine geçmiştir. Bunların yanı sıra birçok ülke seyahatlere kısıtlama getirmiştir (Euronews; 04.05.20). Bu ve benzeri stratejik planlar devreye konulurken dünya çapında 22 Mart 2020 tarihi itibarıyla koronavirüs vaka sayısı yaklaşık 295 bini bulmuş (WHO, Situation

Report-62, 22.03.20). Hindistan, İtalya, İspanya, New York gibi bazı bölgelerde uzun süreli sokağa çıkma yasakları ilan edilmiştir. Türkiye ise sokağa çıkma yasasını sadece resmi tatil, dini bayram ve hafta sonları uygulamaya koymuştur. 2 Nisan 2020 tarihine gelindiğinde dünya çapında Covid-19 vaka sayısı yaklaşık 900 bini bulmuş ve 45 bin 525 kişi hayatını kaybetmiştir (WHO, Situation Report-73, 02.04.20). 3 Nisan 2020 tarihinde Türkiye’de 30 büyükşehir ile birlikte vaka sayısı ve riskin fazla olması nedeniyle Zonguldak iline de 15 gün süreyle giriş çıkışlar yasaklanmış akabinde bu süre uzatılmıştır (Erdoğan,03.04.20). 10 Nisan 2020 tarihinde dünya çapında Covid-19 salgınından kaynaklı 1 milyon 500 bin civarında enfekte kişi sayısı bulunurken, yaklaşık olarak 93 bin kişi hayatını kaybetmiştir (WHO, Situation Report-81, 10.04.20). 15 Nisan 2020 tarihi itibarıyla koronavirüs vaka sayısı 2 milyonu kişiye yaklaşmış ve 120 bini aşkın kişi hayatını kaybetmiştir (WHO, Situation Report-86, 15.04.20).

Birçok ülkede vaka sayıları artış göstermeye devam ederken bazı ülkelerde bölgesel olarak salgının kontrol altına alındığı gözlenmiştir. Salgına yönelik alınan tedbirler, içlerinde Türkiye’nin de bulunduğu İspanya, Hollanda, İtalya, Avusturya, Almanya gibi ülkeler tarafından kademeli olarak esnetilmeye başlanmıştır. Örneğin, Türkiye’de koranavirüsle mücadele kapsamında tedbirlere uyma şartı ile bazı alışveriş merkezlerinin ve kuaförlerin açılmasına izin verilmiştir. Avusturya’da kiliselerin, barların ve restoranların tekrar açılmasına izin verilirken Hollanda hükümeti tarafından bazı eğitim kurumlarının açılmasına izin verilmiştir. Bu ve benzeri yasakların kaldırılmasının ardından 21 Nisan’da Dünya Sağlık Örgütü yetkilileri alınan yasak ve önlemlerin gevşetilmesi konusunda aceleci davranılmaması gerekliliğini ifade etmiştir.

Neredeyse tüm dünya ülkelerini ciddi boyutta etkileyen koronavirüs salgını ülke ekonomilerini durdurma noktasına getirmiştir. Ekonomilerin krizi aşabilmesi, tekrar ivme kazanabilmesi ve para sirkülasyonu sağlayabilmesi açısından koronavirüsle mücadele kapsamında tedbirli bir şekilde üretimin ve ticaretin normalleşmesi gerekliliği bulunmaktadır. Örneğin Alman havayolu firması Lufthansa, ekonomik krize girmiş ve 9,7 milyar Euro’luk devlet desteğiyle iflas etmekten kurtulabilmiştir (Turizm Aktüel, 23.05.2020).

24 Nisan 2020 tarihi itibarıyla İspanya’da, hayatını kaybedenlerin sayısı son bir ayın en düşük rakamına gerilemiştir (WHO, Situation Report-95, 24.04.20). Türkiye’de ise ilk kez iyileşen hasta sayısı yeni vaka sayısını geçmiştir (covid19bilgi.saglik.gov.tr; Erişim trh: 25.05.2020). 30 Nisan tarihine gelindiğinde dünya çapında enfekte kişi sayısı 3 milyonu geçmiş ve yaklaşık 136 bin kişi hayatını kaybetmiştir (WHO, Situation Report-101, 30.04.20).

Salgında en çok etkilenen ülkelerin başında ABD, İtalya, İspanya, Fransa ve İngiltere gelirken Yeni Zelanda koronavirüse karşı verdikleri mücadeleyi kazandıklarını belirtmiştir. Yine 27 Nisan 2020 tarihinde Çin, Vuhan’daki tüm Covid-19 hastalarının taburcu edildiğini bildirmiştir (www.gov.cn, 27.04.20). 29 Nisan 2020 tarihinde Güney Kore’de ilk kez yurt içi kaynaklı koronavirüs vakasına rastlanmadığı bildirilmiştir (Euronews; 04.05.20). Bazı bölgelerde normalleşme sürecine yavaş yavaş geçilirken ilaç çalışmalarında da önemli seviyeye geldiği gündemde yerini almıştır. 28 Mayıs 2020 tarihi itibarıyla Türkiye’de 160.979 koronavirüs vakası, 124.369 iyileşen sayısı ve 4.461 ölüm sayısı mevcuttur (Koca, 28.05.20). Bu tarih itibarıyla dünya çapında yaklaşık 5 milyon 600 bin koronavirüs vakası, yaklaşık 2 milyon 500 bin iyileşen sayısı ve yaklaşık 354 bin ölüm sayısı mevcuttur. Koronavirüs halen dünya genelinde etkisini göstermektedir (WHO, Situation Report-129, 25.05.20).

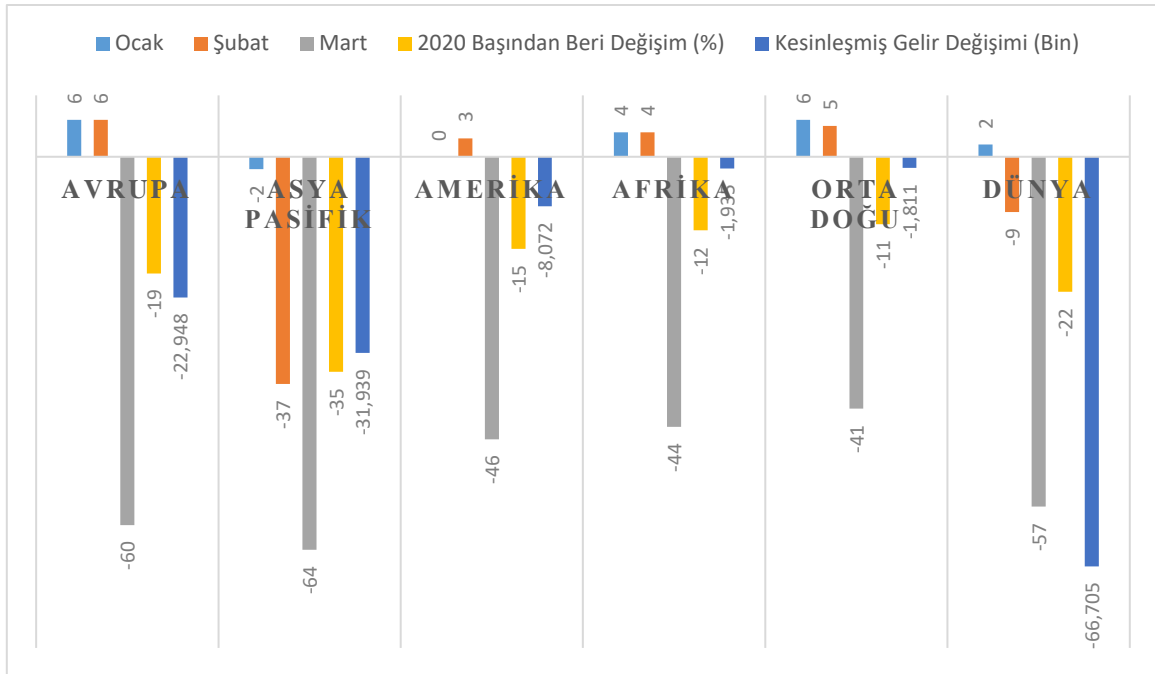
3. COVID-19’UN DÜNYAYA VE TÜRKİYE’YE ETKİLERİ

Covid-19 salgını küresel bazda birçok problemi beraberinde getirmiştir. Salgın ilanı ile birlikte neredeyse tüm dünya ülkelerinin ekonomilerinde daralmalar meydana gelmiştir. Salgının hızını kesmek ya da yavaşlatmak amacıyla sanayi ve hizmet sektörü başta olmak üzere ve bu sektörlerin alt sektörlerinde birçok işletme çalışmalarına ara vermek, istihdamda

azaltmalara gitmek ya da kısmi çalışma programları benimsenmek zorunda kalmıştır. Uluslararası ve ulusal alanda seyahat kısıtlamalarının getirilmesi, hareketliliği azaltarak para dolaşımının engellenmesine neden olmuştur. Bunun yanı sıra sağlık sistemlerinin henüz tam hazır olmadığı bir anda salgın krizi ile karşılaşması devlet politikalarının bu alanda yoğunlaşmasına ve sağlık hizmetlerine yatırım yapılmasına neden olmuştur.

Covid-19, Uluslararası Turizm verilerinde de negatif yönlü eğilime neden olmuştur. İnsanların salgın esnasında öncelikleri değişmiş ve sağlıklarını korumak neredeyse tek amaç olmuştur. Uluslararası seyahat eden maceracı ve benzeri turistler dışında kalan turistler, önce güvenli ve yaşamlarını tehdit edebilecek unsurların olmadığı bölgelere seyahat etmek istemektedirler. Virüs salgını nedeniyle uluslararası seyahatlerde ve destinasyon içerisinde yabancı kişilerle temas etmek zorunda kalacaklarını düşündükleri için seyahatlerini iptal veya erteleme yoluna gitmişlerdir. Aşağıdaki grafikte dünya geneli ve bölgelere göre ocak, şubat, mart aylarındaki turizm hareketindeki değişimlerle birlikte 20 Mayıs itibari ile güncellenen verilerle birlikte, 2020 yılı başından itibaren yüzdelerdeki değişim ve kesinleşmiş gelir değişimlerine ilişkin grafik verilmiştir.

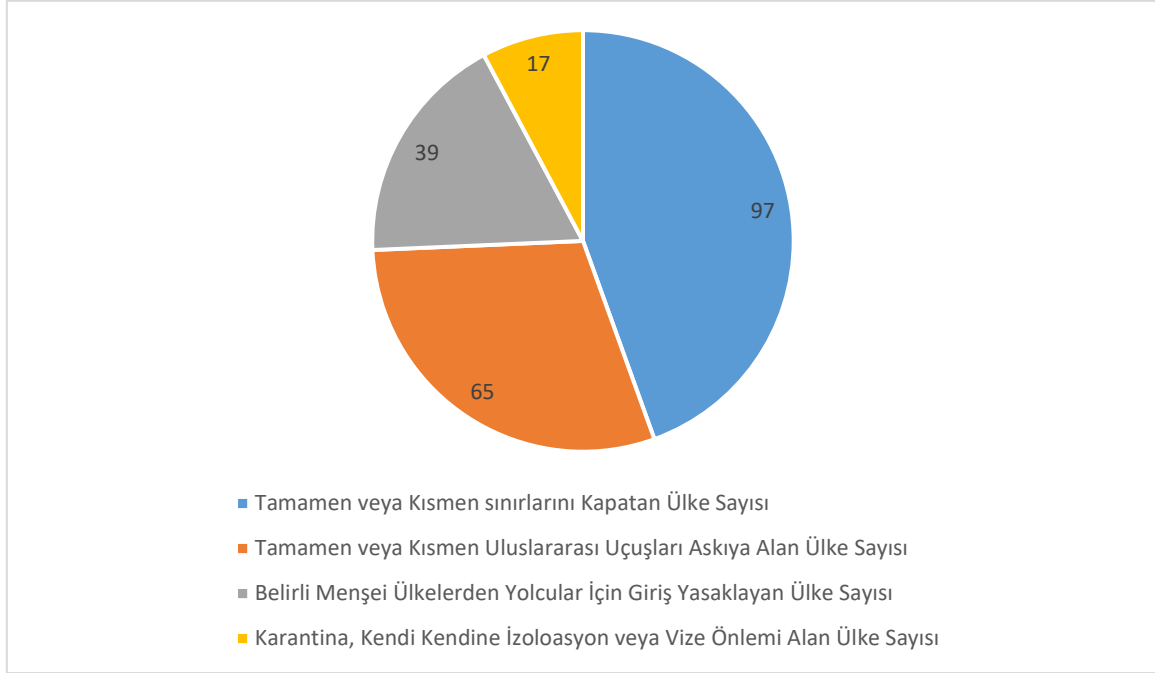
Grafik 1. Covid-19 Sonrası Uluslararası Turizm 2020 Verileri

Kaynak: UNWTO'dan alınan verilere göre yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

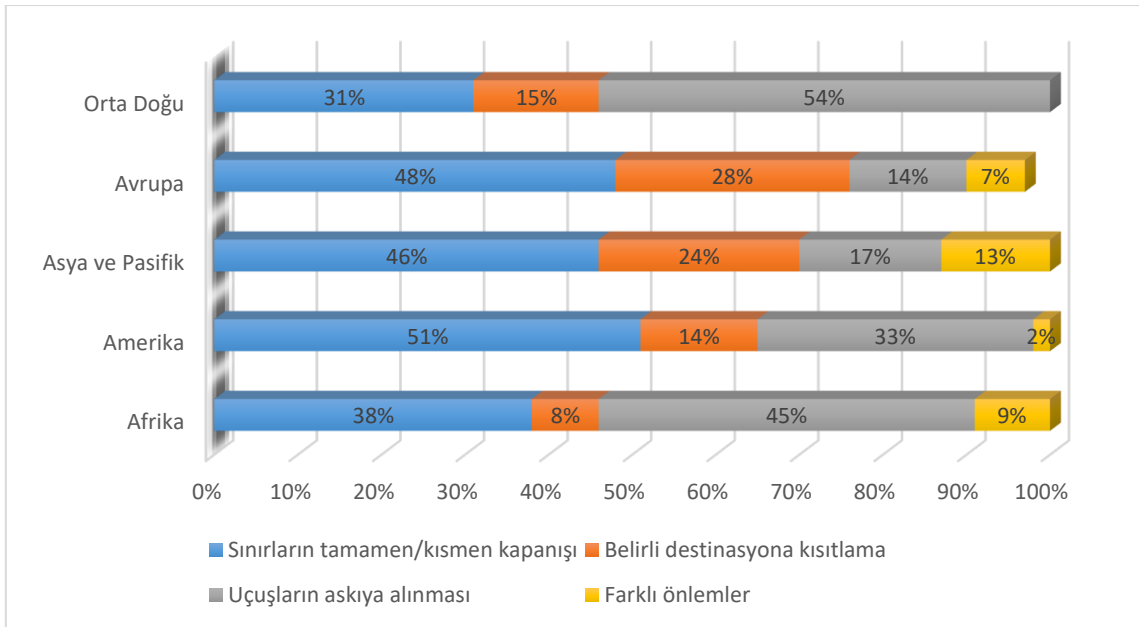
Mevcut veriler değerlendirildiğinde, 2020 yılının ilk çeyreğinde %22 oranında bir düşüş ile birlikte uluslararası turist varışlarında da Mart ayı itibari ile % 57 oranında düşüş görülmüştür. Bu durum, 67 milyon uluslararası varış ve yaklaşık 80 milyar ABD doları gelir kaybı anlamına gelmektedir. Mevcut senaryolar, getirilen sınırlamaların hızına, seyahat kısıtlamalarının süresine ve sınırların kapanmasına bağlı olarak, 2020 için turist sayısında %58 ile %78 arasında bir oranda düşüşe işaret etmektedir (UNWTO, 2020).

COVID - 19 ile ilgili UNWTO'nun "Seyahat Raporu"na göre, salgın nedeniyle 20 Nisan tarihi itibarıyla tüm dünyadaki varış noktalarının % 100'ü seyahat kısıtlamaları getirmiştir. Dünya çapında 217 destinasyon bulunmaktadır. 217 destinasyonda alınan önlemler ve önlemlerine göre ülke sayıları aşağıdaki grafikte gösterilmiştir (20 Nisan tarihi itibarıyla başlayan seyahat kısıtlamaları 26 Mayıs 2020 tarihi itibari ile halen devam etmektedir) (UNWTO, 2020).

Grafik 2. Seyahat Kısıtlamaları

Kaynak: Grafik Yazarlar Tarafından Oluşturulmuştur.

Yukarıdaki grafikte ülkelerin seyahat kısıtlamalarına yönelik ilk tepkileri yer almaktadır. Daha sonra bazı önlemler bir arada alınmaya başlamıştır. Aşağıdaki grafikte ise seyahat kısıtlamalarının bölgesel bazda dağılımı yer almaktadır.

Grafik 3. Seyahat Kısıtlamalarının Bölgesel Dağılımı

Kaynak: Grafik yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

4. COVID-19'UN FIRSATA ÇEVİRİLMESİNDE SAĞLIK TURİZMİNİN ROLÜ

Covid-19 salgınının negatif etkilerinin yanında pozitif etkileri de bulunmaktadır. Bu bir anlamda krizin fırsata çevrilmesi şeklinde açıklanabilir. Örneğin Helmich ve Bloem (2020), Parkinson hastalarının sosyal izolasyon nedeniyle öz-yönetimlerinin artabileceğini

bildirmişlerdir. Ayrıca, küresel bazda bilimsel olarak gelişmelerin desteklenmesi ve hızlanması da bir fırsat olarak görülmektedir. Covid-19 insan toplumunun dünyadaki konumuna meydan okuyarak coğrafi mesafeden bağımsız olarak yakın çevredekilerle olan bağlantının fark edilmesini sağlamıştır (Ahmad ve Mueller, 2020). Salgınla birlikte küresel anlamda takip sistemlerinin hızla kurulması, telekomünikasyon alanındaki gelişmeleri döneminin ötesine taşımıştır (Oliver, vd., 2020). Şehir simülasyonlarının Covid-19 ile birlikte gündeme gelmesi hastalıklarda erken teşhis şansını artırmaktadır. Bu gelişme sadece Covid-19'u kapsamamaktadır. Başta bu virüsün teşhisi için kullanılacak olsa da birçok farklı hastalığın tedavisinde benzer yöntemlerin kullanılması gündemdedir (Maslov ve Goldenfeld, 2020).

Sağlık, teknoloji ve çeşitli sektörleri farklı şekilde harekete geçiren bu salgın elbette turizm sektörünü de farklı şekilde etkileyecektir. Çünkü doğal felaketler, iç karışıklıklar, siyasi gerginlikler ve salgın hastalıklar gibi durumlar uluslararası turizm ve seyahat talebinde engelleyici ve yönlendirici rol oynamaktadır. Bu gibi durumlarda turistlerin destinasyona olan güveni önemli oranda azaltmaktadır. Destinasyonlarda ve turist pazarındaki ekonomik durgunluklar, bireylerin seyahat harcamalarını azaltmasına neden olmaktadır. Azaltılan harcamalar, ülkelerin turist sayılarına, turist harcamalarına, turizm işletmelerinin faaliyetlerinin sürekliliğine olumsuz etki ederek, turizmdeki iş hacmini de azaltmaktadır. Ancak Destinasyon yöneticilerinin krizi doğru yönetebilmeleri gerekmektedir. Bu nedenle destinasyonların stratejik olarak yönetilmesi gerekmektedir. Turizm sektörünün stratejik olarak yönetiminde ise kaynak yaklaşımı benimsenmelidir. Diğer bir ifadeyle, destinasyonun sahip olduğu ve rekabet gücü yüksek kaynaklar turistik ürünün temelini oluşturmalıdır (Güripek ve Usta, 2018).

Türkiye açısından M. Porter'ın Elmas modelinde de belirttiği gibi (Porter, 1990: 127) turizm sektörü değerlendirildiğinde; termal tedavi amacıyla yapılan turizm faaliyetleri dışında da Türkiye medikal sağlık turizmi açısından rekabet gücü ve potansiyeli yüksek olan bir alandır. Ayrıca Porter, dış çevrede meydana gelen ani değişiklikleri fırsat veya şans olarak modelde tanımlamaktadır. Salgın sürecinde Türkiye'nin sağlık kuruluşlarının kapasite ve nitelikleri açısından iyi durumda olduğu görülmüş ve dünyada olumlu bir imaj yaratmıştır.

Turizmin neoliberal adaletsizliği ve sömürüyü desteklediğine yönelik çıkarımda bulunan Higgins-Desbiolles (2020) çalışmasında, Covid-19'un turizmin dönüşüm sürecine girme konusunda bir fırsat olduğunu, toplum merkezli turizm anlayışının çerçevesinin oluşturulması için bunun bir süreç olduğunu ileri sürmektedir. Turizmin, sosyalleşebilir ve sosyal ekolojik sınırlara göre hesaplanabilir yeni tanımının yapılabileceği bir dönem olduğunu ileri sürmektedir. Şok doktrinine göre, terör, pazarın çökmesi, felaketler, savaşlar ve darbeler toplu şok etkisi yaratır. Bu durumda, "felaket kapitalizmi" ile şirketlerin kendi çıkarlarını ve kâr etme yeteneklerini ortaya koyacağı bir dönemi de beraberinde getirir. Covid-19 bu anlamda şirketler için bir fırsat dönemi yaratmıştır.

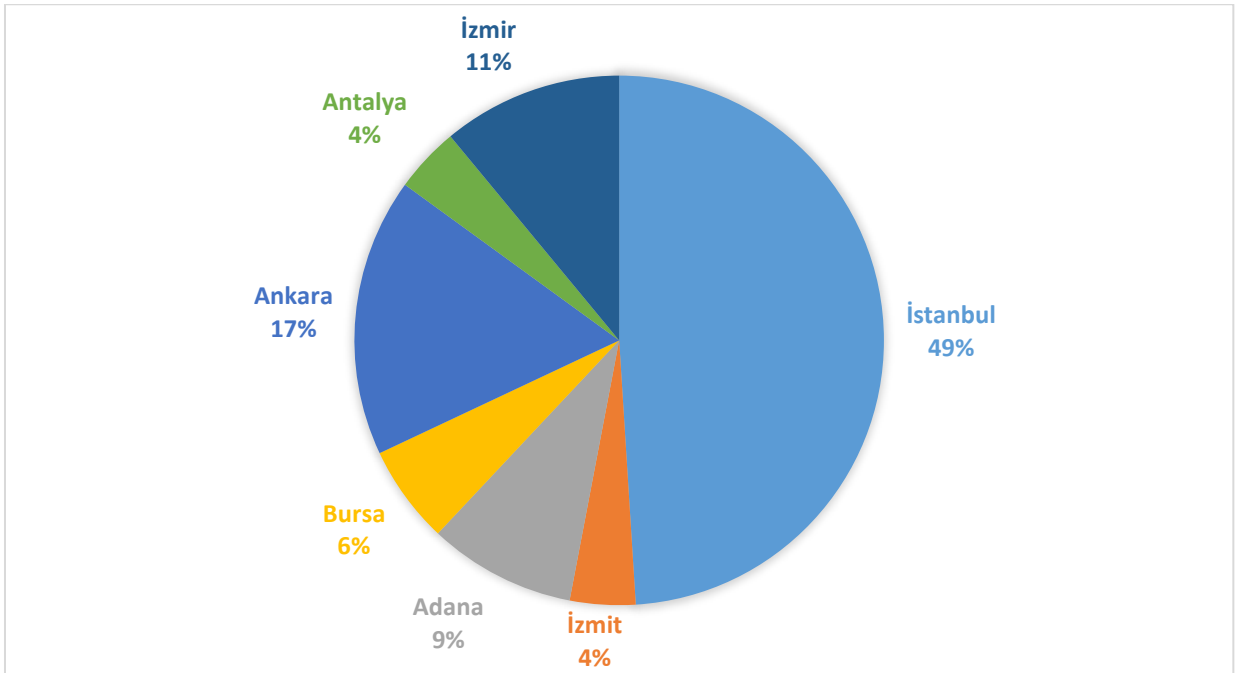
Ekonomik anlamda Covid-19 birçok spekülasyona neden olmuş, ülkeler farklı stratejiler belirlemek durumunda kalmıştır. Özellikle İspanya gibi ekonomisi turizme bağımlı ülkeler yeni arayışlara girmek zorunda kalmıştır. Medya da turizme yönelik yer alan "üretken dokumuzu şekillendirmeliyiz", "böylesi bağımlı bir üretken modelle devam edemeyiz", "ekonomide turizm gibi sektörlerin ağırlığını azaltmanın zamanı geldi" gibi ekonomik tartışma söylemleri, bir anlamda turizmin sektörünün yok olmasına yönelik söylemler gibi görülmektedir (Morales, 2020). Ancak, sağlık alanına ilişkin yetersizliklerin de gündem de olması bu noktada turizmle ilişkilendirilerek bu girişimi sonuçsuz bırakılabilir. Hatta turizm açısından bir yeniden doğuş olabilir.

İstihdam anlamında önemli bir sektör olan turizm, Covid-19'dan sonra sağlık turizmi kapsamında değerlendirilen medikal sağlık turizmi ile gerçekleştireceği atılımla bu önemini artıracaktır. Koronavirüs vakalarında dünyanın ilk on ülkesinden altısı turizm gelirleri

bakımından da ilk on ülke arasındadır. Bu durumda, dünyanın gündeminde hem vaka hem de iyileşme oranları ile de sürekli yer almaktadırlar (Isaacs, 2020). Türkiye turizm gelirleri bakımından 15. Sırada iken vaka sayılarında şu anki verilere göre 8. Sırada yer almaktadır. Bu anlamda Türkiye'nin sağlık alanındaki başarısını dünya kamuoyuna gösterme anlamında bir fırsatının olduğu söylenebilir. Sağlık alanındaki başarısını, turizm sektörü ile birleştirerek sağlık turizmi açısından dünya genelinde söz sahibi ülke haline gelebilir ve turizm gelirleri bakımından bugün dünya genelinde 15. Sırada yer aldığı listede ilk 10'a girebilir. Bu noktada öncelikle sağlık turizmi ile ilgili genel bilgileri açıklamak ve bu bağlamda değerlendirmede bulunmak yerinde olacaktır.

Sağlık turizmden kaynaklı ortaya çıkan ekonomik boyut 2010 yılından günümüze değin 60 milyar dolara ulaşmıştır (Yılmaz, vd., 2020). Bu da tüm ülkeler açısından sağlık turizmine yönelmeyi cazip kılmaktadır. İngiltere'de turizmin genel gelirler içerisindeki yeri %7'dir ve bu %7'nin ¼'ü sağlık turizmi kapsamında elde edilmektedir (Hanefeld, vd., 2013). T.C. Sağlık Bakanlığı'nın 2019 güncel verilerine göre, Dünyada sağlık turizminde yıllık 100 milyar dolarlık ciroya ulaşılmıştır. Ayrıca Joint Commission International (JCI) tarafından akredite edilmiş 51 hastane bulunmaktadır. Diğer hastanelerin alt yapısını sağlık turizmi için geliştirmenin yanında şehir hastaneleri inşaatları da bu doğrultuda başlatılmıştır (Sağlık Bakanlığı, 2019). Aşağıda Türkiye'nin sağlık turizmine ilişkin verileri tablolar halinde verilmiştir.

Grafik 4. Türkiye'deki JCI Akreditasyonuna Sahip Hastanelerin İllere Göre Dağılımı

Kaynak: Grafik Yazarlar Tarafından Oluşturulmuştur.

Grafikte uluslararası hastane akreditasyonu alanında dünyada kullanılmakta olan 5 adet sistemden en önemlisi olarak görülen Joint Commission International (JCI) akreditasyonuna sahip Türkiye'deki 51 sağlık kuruluşunun illere göre dağılımı bulunmaktadır. 51 sağlık kuruluşu ile Türkiye, dünyadaki tüm akredite hastanelerin %10'una sahiptir ve Dünya'da 2. sırada yer almaktadır. Türkiye ile kıyaslandığında, Hindistan'da 16, Tayland'da 11, Singapur'da 16, Brezilya'da 23, Suudi Arabistan'da ise 33 tane JCI akreditasyonu olan hastane bulunduğu görülmektedir (S.B., Sağlık İstatistikleri Yıllığı, 2018).

Türkiye'deki tüm devlet ve eğitim araştırma hastaneleri 2011 yılı itibari ile Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu'na bağlanmıştır. Bu hastanelerden çeşitli illerde toplam 42 tanesi sağlık turizminde önceliklendirilmiş hastanelerdir (Tontuş,2020). 51 JCI akredite hastanenin de sağlık turizminde faaliyetlerini sürdüren 36 tanesi özel hastane ve özel sağlık tesisleridir (Tontuş, Özel Hastaneler ve Özel Sağlık Tesisleri,2020). Türkiye'de 38 tane üniversite hastanesi bulunmaktadır ve bu hastanelerde de sağlık turizmine yönelik çalışmalar yürütülmektedir (Tontuş, Üniversite Hastaneleri,2020). Acil servis, yoğun bakım, kardiyovasküler cerrahi, radyasyon onkolojisi, nükleer tıp, girişimsel radyoloji, yanık merkezi/ünitesi, patoloji merkezi, perinatal merkezler, organ nakli merkezi, kemik iliği, el ve mikrocerrahi, robotik cerrahi, hiperbarik oksijen tedavisi, robotik yürüme rehabilitasyon sistemi, üremeye yardımcı tedavi merkezleri, genetik merkezler gibi özellikli birimlere yönelik olarak yürütülen planlama ve düzenleme çalışmaları özellikli sağlık hizmetleri kapsamında yürütülmektedir. dünya sağlık turizmi açısından özellikli sağlık hizmetleri büyük önem taşımaktadır. Bu anlamda Türkiye'de 442 adet özellikli işlem gerçekleştiren tesis bulunmaktadır. Bu tesislerden 79 tanesi sağlık turizmi odaklı çalışmalar yürütmektedir (Tontuş, Özellikli İşlemler,2020; T.C. Sağlık Bakanlığı, 2015). Özelliklerine göre dağılımı aşağıdaki listede gösterilmiştir.

Liste 1. Sağlık Turizmine Yönelik Özellikli İşlemler ve Bu İşlemlerin Gerçekleştirildiği Tesis Sayıları

LINAC Cihazı olan Hastane Sayısı (Tümör Tedavisi İçin Kullanılmaktadır)

•14

GAMA KNIFE (3,5 CM'DEN Küçük Tümörler İçin Cerrahi İşlem Gerektirmeden Tedavi Gerçekleştiren Cihaz)

•12

KVC (Kardiyo Vasküler Cerrahi)

•13

Obezite Cerrahisi

•7

Robotik Cerrahi

•4

Robotik Rehabilitasyon

•9

Medikal Onkoloji

•9

Üremeye Yardımcı Teknikler

•6

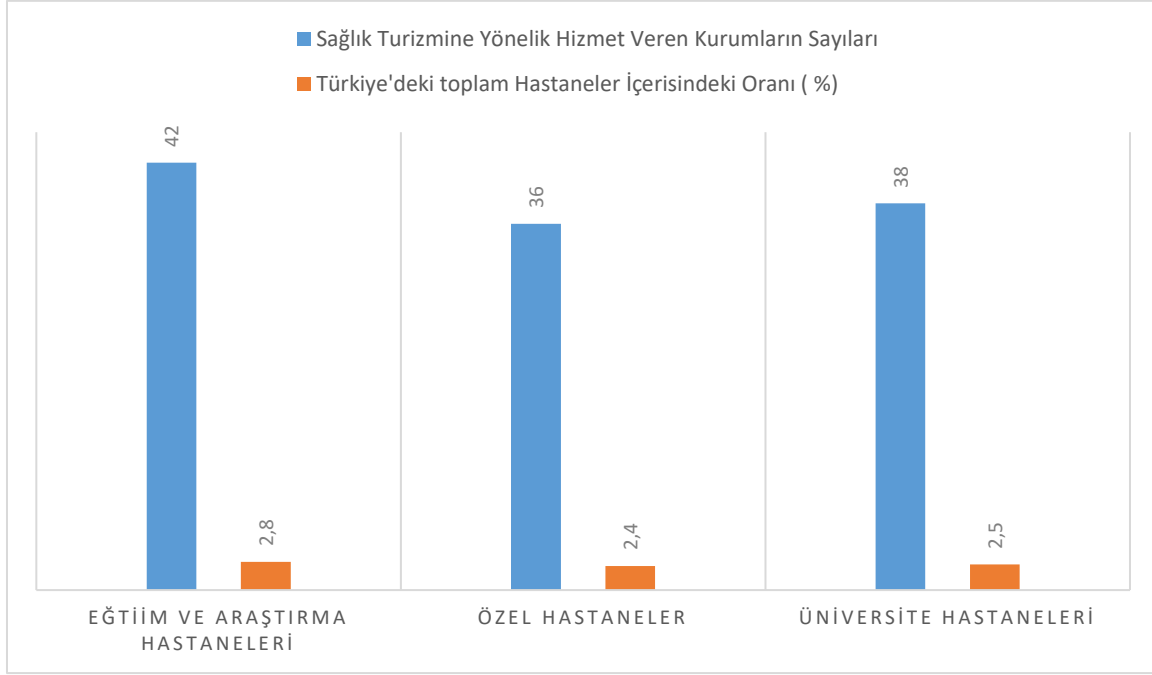
TOMOTERAPİ

•2

Organ Transplantasyonu

•3

Türkiye'de toplam 1514 adet hastane bulunmaktadır. Bunlardan 70 tanesi Üniversite hastanesi 560 tanesi özel hastane, 874 tanesi eğitim ve Araştırma Hastanesidir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2015). Özellikli işlemler bu hastaneler içerisinde yapılmaktadır.

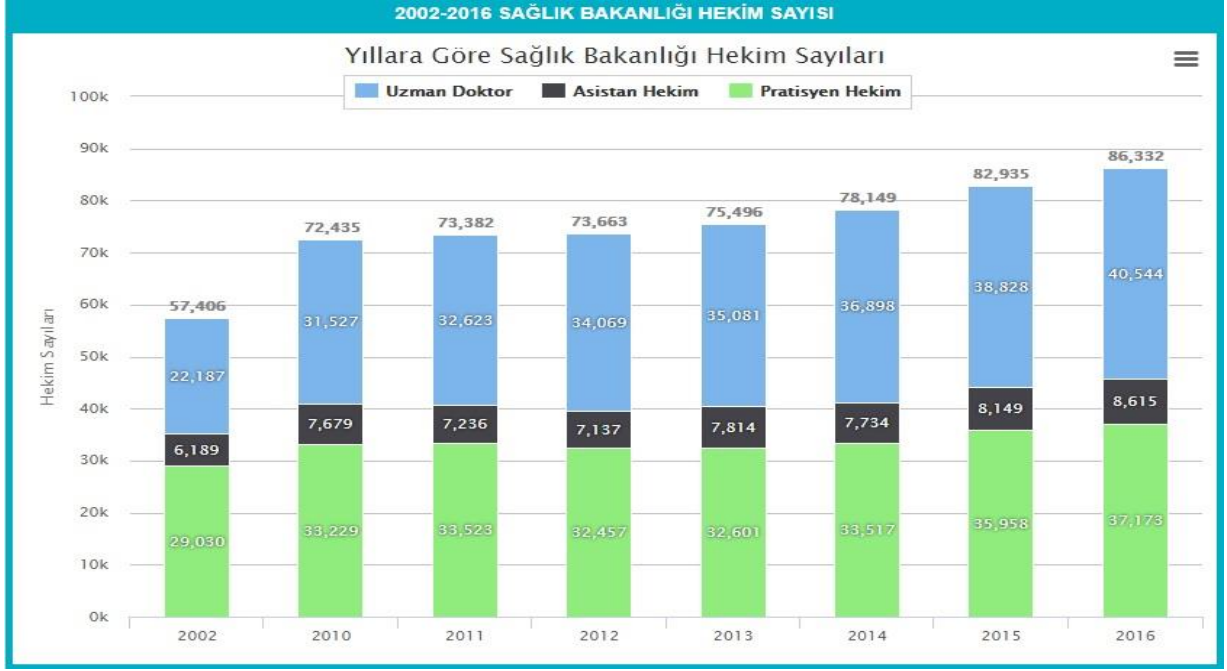
Grafik 5. Sağlık Turizmine Yönelik Hizmet Veren Kurumların Sayıları

Türkiye'deki 1514 hastanenin toplam 206.157 yatak kapasitesi bulunmaktadır. Bu sayının 106.119'u nitelikli yatak'tan oluşmaktadır (T.C. Sağlık Bakanlığı, Yatak Sayısı ve Kurum Sayısı, 2015). Yukarıdaki veriler ışığında Sağlık turizmi için ortalama 16.000 yatak kullanıldığı söylenebilir. Sağlık turizmi için kullanılan yatakların tamamı nitelikli yatak statüsündedir. Türkiye'de Bakanlık ve Belediye Belgeli ve Bakanlık Yatırım Belgeli toplam 13.045 turistik tesis ve bu tesisler de 1.692.794 yatak bulunmaktadır (Altıd, 2020).

Ayrıca Sağlık Bakanlığı tarafından Kamu Özel Sektör İşbirliği modeli ile 2016 yılında yapımına başlanan 2020 yılının Mayıs ayında tamamlanan Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi, Türkiye'nin en büyük 3. sağlık yatırım projesidir. Sağlık Bakanı Koca, hastanede toplamda 725 muayene odasının ve 2 bin 682 hasta yatağının bulunduğunu ifade etmiştir. Aynı zamanda bu hasta yataklarının istenildiği takdirde yoğun bakım standartlarına dönüştürebileceği de bildirilmiştir (sağlık.gov.tr, Erişim trh: 28.05.20). Cumhurbaşkanı Erdoğan, 6 Nisan'da düzenlenen Kabine Toplantısı'nın akabinde yaptığı açıklamada İstanbul'da Yeşilköy Atatürk Havalimanı'nda ve Sancaktepe'de iki salgın hastanesinin oluşturulacağını duyurmuştur. Bu açıklamanın ardından 9 Nisan 2020 tarihinde hastanelerin inşaatlarına hızlı bir şekilde başlanmıştır. Sancaktepe'deki Prof. Dr. Feriha Öz Acil Durum Hastanesi 29 Mayıs 2020 tarihinde hizmete açılmıştır. Hastanenin her odası ihtiyaç halinde yoğun bakım odasına dönüştürebilmektedir (cnnturk.com, Erişim trh: 29.05.20). Depremde zarar görmeyecek şekilde yapılan, tek katlı hastane salgına ve her türlü deprem ve afete karşı inşa edilmiştir (Koca, 2020). Yeşilköy Atatürk Havalimanı'ndaki Prof. Dr. Murat Dilmener Acil Durum Hastanesi'nin ise 31 Mayıs 2020 tarihinde hizmete açılacağını açıklamıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan, her iki salgın hastanesinin de bilinen salgın hastaneleri gibi salgın sonrası yıkılmayacağını belirterek, bu hastanelerin geçici bir sahra hastanesi olmadığını kalıcı olarak inşa edildiğini belirtmiştir (cnnturk, Erişim trh: 29.05.20).

Sağlık Bakanlığı'nın yayınladığı veriler ışığında Türkiye'deki hekim sayıları aşağıdaki grafikte sunulmuştur.

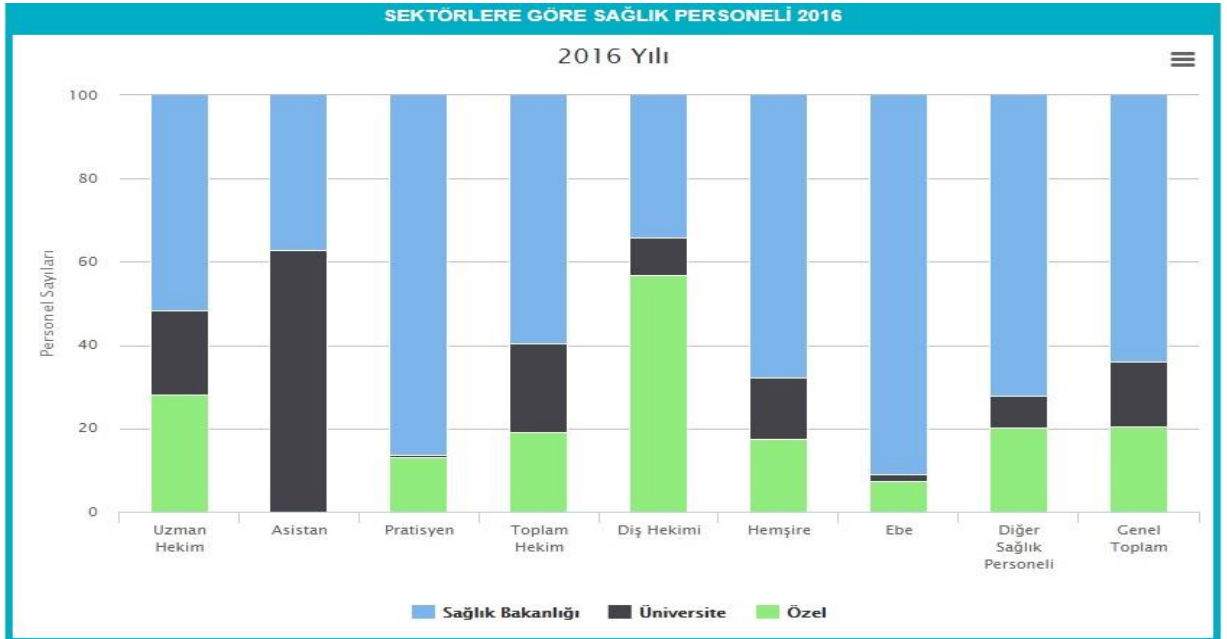
Grafik 6: 2002-2016 Yılları Arası Sağlık Bakanlığı Hekim Sayısı

Kaynak: <https://rapor.saglik.gov.tr/istatistik/rapor/>

Yayımlanan veriler 2002-2016 yılları arasında olup önceki yıllara ve içinde bulunulan 2020 yılının verilerine resmi kayıtlardan ulaşılamamıştır. Yukarıdaki grafik doğrultusunda incelendiğinde, her geçen yıl toplam hekim sayısında artış gözlenmektedir. 2016 yılından sonra veri girişi olmamıştır. Ancak her yıl hekim sayısının artış gösterdiği bilinmektedir. Ayrıca Covid-19 sürecinde kamu hastanelerine de ek atamaların yapıldığı izlenmiştir.

Grafik 7: 2016 Yılı Sağlık Sektörü İçerisindeki Personel Dağılımı

Kaynak: <https://rapor.saglik.gov.tr/istatistik/rapor/>

Yukarıdaki grafik incelendiğinde, Sağlık Bakanlığı Kamu hastanelerinde görev yapan personellerin üniversite ve özel hastanelerde görev yapan personel sayısından çok daha fazla sayıda olduğu görülmektedir. 2016 yılı verilerine göre, Sağlık Bakanlığı bünyesinde toplam 558,272 kişi; üniversite hastaneleri bünyesinde 135,399 kişi ve özel hastaneler bünyesinde 177,663 kişi görev almıştır.

Aynı zamanda Sağlık Bakanlığı Sağlık Turizmi Dairesi Başkanlığı bünyesinde 7 gün 24 saat boyunca Acil durumlar için 112, şikâyet için ise 184 numaralı hatlardan hastanelerle ilgili Arapça, İngilizce, Almanca ve Rusça dillerinde yabancı hastalara tercümanlık hizmetleri verilmektedir. Tüm doktorlara mesleki zorunluluk sigortası yaptırılmak zorunluluğu bulunmaktadır. Herhangi bir tıbbi hata veya malpraktis durumunda hastaya sigorta tarafından tazminat ödenmektedir. Türkiye'deki tüm hastaneler ulusal akreditasyon kriterlerine göre hizmet vermekte olup yılda 2 kez denetlenmektedir. Sağlık turizmi ile ilgili tüm işlemler ve koordinasyon kanun gereği Sağlık Bakanlığı sorumluluğundadır (Sağlık Turizmi Genel Bilgi;2020).

Bu çalışma kapsamında incelenen bütün veriler ışığında, Türkiye'nin sağlık hizmetleri konusunda çok iyi durumda olduğu söylenebilir. Türkiye, hastane sayıları, yatak kapasiteleri, doktor sayıları bakımından hem kendi vatandaşlarına hem de dış ülke vatandaşlarına hizmet verebilecek düzeydedir. Son zamanlarda yapılan salgın hastanelerinin neredeyse 1-2 ay içerisinde inşa edilip tamamlandığı ve Türkiye'nin salgın sürecinde dış ülkelere de tıbbi destek verdiği düşünüldüğünde, Türkiye'nin her türlü sağlık hizmetine de hızlı bir şekilde cevap verebileceği ve sağlık sektöründeki krizleri fırsata çevirebileceği öngörülmektedir. Dolayısıyla Türkiye sağlık sektöründeki bu gücünü turizm sektörü ile birleştirilmeli ve sağlık turizmine gerekli önemi vermelidir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için döviz sirkülasyonu ekonomilerin canlı tutulabilmesi için önemlidir. Turizm sektörünün Türkiye'ye önemli oranda döviz girdisi sağladığı düşünüldüğünde, bu oranın sağlık turizmi ile daha da üst seviyelere yükselebileceği söylenebilir.

Türkiye'nin sağlık hizmetlerinin iyi düzeyde olmasının yanı sıra sağlık sektöründeki rakip ülkelerin fiyatlarına göre daha avantajlı olduğu söylenebilir. Örneğin, Anjiyo için ortalama ücret ABD'de 47 bin dolarken, Türkiye'de 5 bin dolardır. Bu rakam, sağlık tedavi ücretlerinin çok düşük olduğu belirtilen Hindistan'da 11 bin dolar, Tayland'da 10 bin dolar, Singapur'da 13 bin dolardır. Türkiye, bu sağlık hizmetleri için adı geçen ülkelerin yarısı kadar fiyat talep etmektedir. Kalp kapakçık değişimi ABD'de ortalama 150 bin dolarken, Türkiye'de neredeyse 10'da 1 fiyatına 17 bin dolara yapılmaktadır (Tontuş, 2020). Türkiye, yaklaşık 50 yıldır belirli bir yol kat ederek turizm sektöründe en fazla yabancı ziyaretçi ağırlayan ilk on ülkeden biri olmuştur. Bunun yanı sıra verilen hizmetlerinin rakiplerine göre fiyat bakımından düşük olması, sağlık sistemlerinin iyi düzeyde olması gibi avantajları nedeniyle sağlık turizmi pastasından da pay alması için önünde herhangi bir engel bulunmamaktadır. Diğer bir ifadeyle 2023 turizm stratejik planında ana hedeflerden olan termal turizm ile birlikte medikal turizmin de geliştirilmesi sonucu, dünyadaki sağlık turizmi pazarından hak ettiği payı alacaktır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünyada birden fazla ülke veya kıtaya yayılan salgın hastalıklar pandemi olarak adlandırılmaktadır. Bu anlamda Covid-19 da salgın olarak ilan edilmiştir. Salgından sadece canlılar olumsuz etkilenmemektedir. Bunun yanı sıra ülkelerin ekonomileri, politikaları, sosyal yaşamları, stratejileri gibi bir ülkeyi var eden birçok sistemi de olumsuz olarak etkilenmektedir. Hastalık taşıyan canlılar, dinlenmek, dinlemek ve tedavi alarak iyileşebilmek adına çeşitli yollara başvururlar. Ülkelerin ekonomik anlamda büyük çaplı hastalıklardan kurtulması da

benzerdir, dinlenir, dinler ve tedaviye başlar. Bu bağlamda ekonomik sistemde zor günlerin geçirildiği Türkiye'nin de dinlenme sürecini aştığı, dinleme sürecinin ortasında bulunduğu söylenebilir. Dinlerken duyulanlar tedaviyi başlatacak şeylerdir.

2020 Şubat ayı itibari ile Covid-19, 32 Avrupa ülkesinde görülmüştür ve o dönem İngiliz basını güvenli tatil merkezi olarak Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu 6 ülkeyi göstermiştir. Haberin detaylarında “henüz salgının görülmediği yerler” olarak güvenliğin kriterleri belirtilmiştir (Robinson, 2020). Bu haberle birlikte, Türkiye'nin 2019 yılı Ocak-Mart verilerinde milliyetlerine göre ülkeyi ziyaret eden ilk 5 listesinde yer almayan İngiltere, 2020 yılı Ocak-Mart verilerinde ilk 5 listesine girmiştir. Turist sayısı bakımından da bir öncelki yılın aynı dönemine göre %3,76'lık bir artış gözlemlenmiştir (ARGE Daire Başkanlığı, 2020).

Covid-19 vakası Türkiye'de ilk kez 2020 yılı Mart ayı itibari ile görülmüştür (Euronews, 2020). Vaka tespiti sonrası önlemler gündeme gelerek ilk olarak sınır kapıları giriş çıkışlara kapatılmıştır. Bu durum turizmin sac ayaklarından olan ulaştırmaya sınırlama getirilmesine neden olmuştur. Dolayısıyla turizmde bu dönem itibari ile ciddi krizler oluşturabilecek sorunlarda gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Covid-19'un salgın olarak değerlendirilmesiyle bu durum sadece Türkiye için değil tüm dünya ülkeleri için aynı kriz ortamını hazırlamıştır.

Bu bağlamda küresel bir salgın halini alan Covid-19'dan dünya çapında etkilenen ve sonrasında hastalığı atlattığı kişiler için Türkiye bu durumu fırsata çevirerek sağlık açısından yoğun bir talep oluşturma gücünü elinde tutabilir. Ayrıca bu durumu turizm ile birleştirerek sağlık turizminde yeni atılımlara geçebilir. Nitekim, Türkiye sağlık turizmine yönelik astım ve kronik nefes problemlerine iyi gelebildiği tahminlenen şifalı sular ve mağaracılık bakımından kaynakları zengin olan bir ülke konumundadır. Bununla birlikte tıptaki gelişmeleriyle birlikte medikal turizmde iyi konumdadır. Bu bağlamda Türkiye Covid-19 sürecinde ve sonraki dönemde göstereceği proaktif yaklaşımıyla, turizm ve sağlık sektörünü birleştirerek uluslararası arenada hızlı bir şekilde ekonomik alanda ivme kazanabilir.

Genç iş gücü ve geleneksel turizm kaynakları Türkiye'nin güçlü yönlerini oluştururken, diaspora Türklerinin varlığı, termal kaynakların yoğunluğu, dünyada artan yaşlı nüfusun fazlalığı, gelişmiş ülkelerde sağlık kuruluşlarında bekleme süresinin uzunluğu da Türkiye için fırsatları oluşturmaktadır. Bunun yanında, kordinasyonda yetersizlik, sağlık turizmine yönelik tanıtımlarda eksiklik, yabancı dil sorunu, aracı kurumlarda eksiklik, politik yokluk Türkiye'nin sağlık turizmi açısından zayıf yönlerini oluşturmaktadır (Tontuş, 2020: 92). Zayıf yönlerin güçlendirilmesi ve fırsatların değerlendirilmesi ile birlikte güçlü yönler artırılarak sağlık turizminde Türkiye istediği noktaya varabilecektir.

Sağlık harcamaları değerlendirildiğinde de Türkiye'nin bir çok ülkeye oranla uygun tedavi masrafları sunması tercih edilebilirliği arttırmaktadır. Turizm sektörünün tatil, eğlence gibi ürünlerinde talebin fiyata göre esnekliği yüksek iken sağlık turizmi kapsamındaki ürünlerde esnekliğin düşük olacağı söylenebilir. Bu bağlamda Covid-19 virüs salgını sürecinin sağlık sistemi ve kuruluşları tarafından başarılı bir şekilde yürütülmüş/yürütülüyor olması nedeniyle talep esnekliğinin daha da düşmesi beklenebilir.

Normalleşme sürecinin gündemde olmasıyla turizm alanında da aşama aşama toparlanmanın olacağı düşünülmektedir. Bu noktada Türkiye'nin bu süreci uygun politikalarla yönetmesi, tehdit ve fırsat analizleri yapması ve uzun vadede stratejik kararlar alması gerekmektedir. Salgın öncesi Türkiye'nin güvenilir ilan edilmesinin yanı sıra salgın döneminde de benzer haberlerin çıkması, normalleşme dönemi ve sonrasında Türkiye'ye yapılacak turistik ziyaretlerin artacağını düşündürmektedir. Türkiye'ye ne zaman seyahat uçuşlarının başlayacağı, ilk hangi ülkelerin Türkiye'ye girmesine izin verileceğine dair bilgiler merakla dünya basını tarafından takip edilmektedir. Bu haberlerin içerisinde, Türkiye'nin sağlık konusunda iyi durumda olduğu, vaka sayılarından azalmaların görüldüğüne ilişkin bilgiler de

yer almaktadır (Mallinson, 2020). Anlaşıldığı üzere, bu haberler Türkiye’yi turist olarak ziyaret edeceklerin algılarını, “Türkiye sağlık ve turizm alanında iyi, tatile oraya gitmem durumunda bir problemle karşılaşsam güvenli bir şekilde çözüme ulaştırılır” şekline evrilmektedir. Güven ortamını yaratmak için;

- Sağlık turizmi kapsamında hizmet veren sağlık kuruluşları ve konaklama tesisleri arasında gerçekleştirilecek transfer hizmetlerinde; tüm personelin hijyen koşullarına uygun ekipmanlarla ve sosyal mesafe kuralı gözetilerek hazırlanan transfer araçlarıyla gerçekleştirilmesi,
- Yiyecek içecek alanlarının sosyal mesafe kurallarına göre düzenlenmeleri,
- Kullanılacak buklet malzemelerin kişilere özel hazırlanmaları,
- Fazla insanla temastan uzak tutacak teknolojik destekçilerin artırılması,
- Sağlık hizmetleri veren kuruluşlarda uzmanlık alanlarına bağlı olarak daha fazla turizm fakültesi mezunu personelin istihdam edilmesi,
- Uzmanlık alanı sağlık bilimleri olan personele genel turizm eğitimlerinin verilmesi,
- Turizm tanıtım filmlerinde sağlık turizmüne yönelik görsellerin verilmesi,
- Sağlık turizmi kapsamında seyahat edecek turistlere farklı aksiyonların işletilmesi,
- Sağlık turizmüne yönelik teşviklerin artırılması,
- JCI akrediteli hastanelerin turizm tanıtımlarında ön plana çıkarılması ve sayılarının artırılması önerilmektedir.

Bu çalışma, ön görü niteliğinde olup, ilerde elde edilecek somut bulgular ışığında tekrar değerlendirilecektir.

KAYNAKÇA

- AHMAD, A., & MUELLER, C. (2020, April 6). Covid-19 pandemic: a public and global mental health opportunity for social transformation? *BMJ*, s. 1.
- Altid. (2020). *Türkiye Tesis Kapasitesi (2018-2020)*. Antalya: Altid. <https://www.altid.org.tr/bilgi-hizmetleri/turkiye-tesis-kapasitesi-2018-2020/> adresinden alındı
- American Plague,(2000), by Jonathan Knight, New Scientist.
- Araştırma ve Geliştirme Daire Başkanlığı (2020). *Mart 2020 Sınır Bülteni*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
- ASLAN, R. (2020, Nisan). Tarihten Günümüze Epidemiler, Pandemiler ve Covid-19. *Göller Bölgesi Aylık Ekonomi ve Kültür Dergisi*, 8(85), s. 35-41.
- AYDIN, O. (2012). Türkiye’de Alternatif Bir Turizm; Sağlık Turizmi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(23), s. 91-96.
- AYŞE ERBAY, B. K. (2009). HIV/AIDS Olgularının Epidemiyolojik, Klinik ve Laboratuvar Özelliklerinin Değerlendirilmesi. *Flora*, 14(1), s. 36-42.
- BBC.com, (Mart, 2020), “koronavirüs salgını: Trump 2 trilyon dolarlık ABD tarihinin en büyük ekonomik teşvik paketini onayladı”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52072318>, Erişim Tarihi: 25.05.2020.
- COHEN, E. (2008). Medical Tourism in Thailand. *AU-GSB e- JOURNAL*, 1(1), s. 24-37.
- Covid-19 Bilgi Sağlık, COVID-19 (Yeni Koronavirüs Hastalığı) Nedir?, <https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/tr/covid-19-yeni-koronavirus-hastaligi-nedir>, Erişim Tarihi: 25.05.2020.
- ÇALIŞKAN, A. (2020). XIX. Yüzyıl ve XX. Yüzyıl Başlarında Aksaray'da Salgın Hastalıklar, Doğal Felaketler. A. Arslan, B. Akhan, & G. Sayılov içinde, *Sağlık-Toplum-Bilim Akademik Araştırmalar Kitap-7* (s. 148-159). İstanbul: Paradigma Akademi.
- DATA, O. (2020). *Tourism receipts and spending*. <https://data.oecd.org/>. Nisan 30, 2020 tarihinde <https://data.oecd.org/industry/tourism-receipts-and-spending.htm> adresinden alındı
- ERDOĞAN, R.T., (Nisan, 2020), “Basın Açıklaması”, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Resmi Twitter Hesabı, Yayın Tarihi: 03.04.2020
- Euronews. (2020, Mayıs), Dünyada Covid-19: İlk 4 ayında neler yaşandı? Salgının seyri ne durumda?, <https://tr.euronews.com/2020/05/04/dunyada-covid-19-salg-n-n-ilk-100-gununde-yasananlar-ilk-nerede-ortaya-c-kt-nas-l-yay-ld>, Erişim Tarihi: 25.05.2020).
- Euronews. (2020, Mart 11). Sağlık Bakanı Koca: Türkiye'de ilk koronavirüs (Covid-19) vakası tespit edildi. Türkiye: <https://tr.euronews.com/>. Mayıs 7, 2020 tarihinde <https://tr.euronews.com/2020/03/10/sagl-k-bakan-koca-koronavirus-covid-19-salg-n-ile-iligili-ac-klama-yap-yor> adresinden alındı
- GÜRİPEK, E. ve USTA, Ö. (2018). Turizm Destinasyonlarının Rekabet Gücünün Artırılmasında Stratejik Destinasyon Yönetimi: Çeşme Alaçatı Destinasyonu Üzerine Bir Uygulama, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies (JOTAGS)*, s. 496-523.
- HANEFELD, J., HORSFALL, D., LUNT, N., & SMITH, R. (2013). Medical Tourism: A Cost or Benefit to the NHS? *Plos One*, 8(10), s. 1-10.

- HELMICH, R. C., & BLOEM, B. R. (2020). The Impact of the COVID-19 Pandemic on Parkinson's Disease: Hidden Sorrows and Emerging Opportunities. *Journal of Parkinson's Disease*, s. 351-354.
- HİGGİNS-DESBIOLLES, F. (2020, April). Socialising tourism for social and ecological justice after COVID-19. *TOURISM GEOGRAPHIES*, s. 1-14.
- İÇÖZ, O. (2009). Sağlık Turizmi Kapsamında Medikal (Tıbbi) Turizm ve Türkiye'nin Olanakları. *Journal of Yasar University*, s. 2257-2279.
- International Monetary Fund (IMF), "emergency financing and debt relief", <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/COVID-Lending-Tracker>, Erişim Tarihi: 24.05.2020.
- ISAACS, S. (2020, May 6). Which Countries will have the most impact of COVID 19. Global Tourism Forum.
- KARAKUŞ, O. S. (2018, Ağustos). Doğu'dan Gelen Ölüm: Antoninus Vebası. *Toplumsal Tarih*(296), s. 38-41.
- KI, M. (2015, July 21). 2015 MERS outbreak in Korea: hospital-to-hospital transmission. *Epidemiol Health*, s. 1-3.
- KOCA, F. (03.02.2020), "Bakanlığımız ve bilim adamlarımızın önerileriyle, Çin'den Türkiye'ye gelen tüm uçuşlar 5 Şubat'tan itibaren durduruldu", Sağlık Bakanı Resmi Twitter Hesabı, <https://twitter.com/drfaqhretinkoca/status/1224375016306937857>, Erişim Tarihi: 20.05.2020.
- KÖŞKER, H. (2017, Ağustos). Krizlerin Turizm Sektörüne Etkileri Üzerine Bir Araştırma: 2016 yılı türkiye Örneği. *Akademik Bakış Dergisi*(62), s. 216-230.
- MAGDALENA, B., RODRIGUEZ-TEIJEIRO, J. D., ILLERA, G., BARROSO, A., VILA, C., & WALSH, P. D. (2006, December 8). Ebola Outbreak Killed 5000 Gorillas. *American Association for the Advancement of Science*, s. 15641565.
- MALLINSON, H. (2020, April 29). Turkey holidays: Turkey set to resume flights in May - but when can Britons go? İngiltere: Daily and Sunday Express. Mayıs 7, 2020 tarihinde alındı
- MASLOV, S., & GOLDENFELD, N. (2020, March 18). Window of Opportunity for Mitigation to Prevent Overflow of ICU capacity in Chicago by COVID-19. *arXiv.org*, s. 1-6.
- METTERS, W. D. (2020). *Covid-19 Coronavirus Pandemic*. <https://www.worldometers.info/coronavirus/>.
- Milliyet, (Mart, 2020). "italya'da coronavirüs neden bu kadar hızlı yayıldı?", <https://www.milliyet.com.tr/italya-da-corona-virus-neden-bu-kadar-hizli-yayildi--molatik-14622/>, Erişim Tarihi: 20.05.2020.
- MORALES, F. C. (2020, May 6). Talking about economic progress is talking about reforms, not removals. Global Tourism Forum.
- MUSSO, D., & GUBLER, D. J. (2016, July). Zika Virus. *Clinical Microbiology Reviews*, 29(3), s. 487-524.
- OECD. (2020, April 15). *Tackling Coronavirus (Covid-19) Contributing to a Global Effort*. OECD. May 5, 2020 tarihinde https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=124_124984-7uf8nm95se&title=Covid-19_Tourism_Policy_Responses adresinden alındı

- OLIVER, N., LETOUZÉ, E., STERLY, H., DELATAILLE, S., DE NADAI, M., LEPRI, B., . . . VINCK, P. (2020, March 26). Mobile phone data and COVID-19: Missing an opportunity? *arXiv.org*, s. 1-16.
- PORTER, M. E. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press.
- ROBINSON, A. (2020, February 25). Coronavirus: Safest places to travel on holiday amid Coronavirus scare. İngiltere: <https://www.express.co.uk/travel/articles/1245794/coronavirus-holidays-2020-safest-destinations-virus>. May 7, 2020 tarihinde alındı
- Sabah, (Mayıs, 2020). “pandemi hastanesinin büyük bölümü tamamlandı”, <https://www.sabah.com.tr/yasam/2020/05/06/pandemi-hastanesinin-buyuk-bolumu-tamamlandi>, Erişim Tarihi: 20.05.2020
- SARIBAŞ, S. (2019, Eylül 12). Geçmişten Günümüze Veba Hastalığı Kollektif Bilinç: "Çağımızın Vebası" Söyleminin Kökenleri. *Journal of Social and Humanities Science Research*, s. 2470-2485.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2015). *SAĞLIK BAKANLIĞI ÖZELLİKLİ HİZMET VEREN MERKEZ SAYILARI*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı. Mayıs 26, 2020 tarihinde alındı
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2015). *Yatak Sayısı ve Kurum Sayısı*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2019). *Türkiye'de Sağlık Turizmi*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020). *Covid-19 (Sars-Cov-2 Enfeksiyonu) Rehberi*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı. https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/depo/rehberler/COVID-19_Rehberi.pdf?type=file adresinden alındı
- T.C. Sağlık Bakanlığı, (2015). *Hastanelerin Sektörlere Göre Dağılımı*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı.
- The State Council The People's Republic Of China, <http://english.www.gov.cn/>, Erisim Tarihi: 26.05.2020.
- The World Bank, “World bank group: 100 countries get support in response to covid-19 (coronavirüs)”, <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2020/05/19/world-bank-group-100-countries-get-support-in-response-to-covid-19-coronavirus>, Erişim Tarihi: 24.05.2020.
- TOMAN, M., ve AKMAN, H. (2014, Aralık). Tarihi Süreç İçerisinde Amerikan İmparatorluğu. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*(20), s. 285-331.
- TONTUŞ, H. Ö. (tarih yok). *Eğitim Araştırma ve Devlet Hastaneleri*. Ankara: SATURK. Mayıs 26, 2020 tarihinde alındı
- TONTUŞ, H. Ö. (tarih yok). *Özel Hastaneler ve Özel Sağlık Tesisleri*. Ankara: SATURK. Mayıs 26, 2020 tarihinde alındı
- TONTUŞ, H. Ö. (tarih yok). *Özellikli İşlemler*. Ankara: SATURK. Mayıs 26, 2020 tarihinde alındı
- TONTUŞ, H. Ö. (tarih yok). *Üniversite Hastaneleri*. Ankara: SATURK. Mayıs 26, 2020 tarihinde alındı
- Turizm Aktüel. (2020, Mayıs). “hükümet 9.7 milyar Avro verdi Lufthansa uçtu”, <https://www.turizmaktuel.com/haber/hukumet-9-7-milyar-avro-verdi-lufthansa-uctu>, Erişim Tarihi: 23.05.2020.

- TÜRSAB. (2014). *Türkiyw Kalbi Yarı Fiyatına Onarıyor!* TÜRSAB.
- UNWTO. (2018). *Tourism Highlights 2018 Edition*. World Tourism Organisation.
- UNWTO. (2020). *100 % of Global Destinations Now Have Covid-19 Travel Restrictions, UNWTO Reports*. UNWTO. May 26, 2020 tarihinde <https://www.unwto.org/news/covid-19-travel-restrictions> adresinden alındı
- UNWTO. (2020). *International Tourism and Covid-19*. UNWTO. <https://www.unwto.org/international-tourism-and-covid-19> adresinden alındı
- YILMAZ, S., SARIAYDIN, İ., & SÖNAL, T. D. (2020). İngiltere Özelinde Türkiye'nin Sağlık Turizmi Fırsatları. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(1), s. 74-85.
- World Health Organization (WHO), “coronavirüs disease (covid-2019) situation reports , <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/situation-reports>, Erişim Tarihi: 25.05.2020

NOTLAR

---

¹ 1 veya 2 yataklı, WC'li ve duşlu odalara nitelikli oda, bu odalarda bulunan yataklara da nitelikli yatak denilmektedir.